

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי גר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"א

פרשת ויקרא

א. בלוי יקר.

פרק מח' פסוק טז:

וידגו לרב בקרב הארץ. היה לו לומר 'בארץ' מהו 'בקרב הארץ'? ונראה לפרש על דרך שאמרו רז"ל, שהיו המצרים חורשים על גבם, ונעשה להם גס ונבלעו בקרקע וכו', ואחר כך חוזרין ומבצבצים והולכים לביתם עדרים עדרים וכו' (סוטה יא:). ולפי זה היו פרים ורבים "בקרב הארץ" ממש, כי לא לחנם נעשה להם גס זה שהיו נבלעים בקרקע, ודאי לכדי שלא תשלט בהם עין הרע של המצרים, על כן נתפסו בקרקע כדגים המכסים במים, ובספת היותם בקרב הארץ ממש נעשו רבים כדגים, כי לא שלטה בהם עינא בישא, ועל זה נאמר "ותמלא הארץ אתם" (שמות א, ז).

ונתן ברפת הרבוי דוקא ליוסף, כי שמו מורה על התוספות והרבוי, כמו שכתוב: "יוסף ה' לי בן אחר" (בראשית ל, כד), וקמו שכתוב: "יוסף עליכם ככם אלהי פועלים" (דברים א, יא). והיתה ברכה זו ראויה ביותר אל אפרים, על שם "כי הפרני אלהים", על כן נתן מינו על ראש אפרים, כי חשב יעקב ששמו מסייע לו לקבלת ברכה זו. ויוסף חשב שיותר ראוי לתלות ברפת

הרבוי בפן הבכור, כי אליו פי שנים כפלים בירשה, על כן גם ברפת הרבוי לו יאתה ביותר. והשיב יעקב: "ידעתי בני ידעתי", הזכיר שתי פעמים "ידעתי", כנגד ברפת פי שנים של הבכור. ואמר: "גם הוא יגדל וגם הוא יהיה לעם", הזכיר שתי פעמים "גם", לרמוז על הכפל, כאלו אמר: ידעתי מן פי שנים של הבכור, אשר מזה הצד היה מן הראוי לתן לו ביותר חלק בברפת הרבוי לצורך היותו להרדי, אבל מכל מקום "אחיו הקטן יגדל ממנו", כי הקב"ה בחר ביותר בקטנים, וכל אדם שיש בו צד קטנות או ביותר הקב"ה מגביהו לשיתו לאלפי רבקה, כמו שכתוב: "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' כי אתם המעט" (דברים ז, ז), וכתוב: "הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום" (ישעיה ס, כב). וקרה זה לכל זרע אברהם, כי ישמעאל בכור לאברהם, נפסל ישמעאל ונבחר יצחק, עשו בכור ליצחק, נפסל עשו ונבחר יעקב, ראובן בכור ליעקב, נפסל ראובן ונבחר יוסף, מנשה בכור ליוסף, נבחר אפרים ביותר, ורמז זה הלא דבר הוא, והמשפילים יבינו.

סאלות

1. כרשננו מוצא קושי פסוק אק אמרו רחוק מן הפס, מה מביאו לכך?
2. למה "נתן הריבוי ליוסף" דוקא ומה פאמת היה במציאות?
3. כצאויים "ט" ופצאויים "ידעתי" אל מה כל זה מוביל?
4. כרשננו אמתח כאן צנין ציוני כללי הקובץ שלאו דוקא הפכורה היא המחירה, התוכף eek לאת הדואמאות נוספות?
5. מה הרציון ככך?

ב. המשתדל .
פרק מט' פסוק ד':

[ד] פחו כמים אל תותר: אבל להיותך פחו כמים, אין ראוי שיהיה לך שום יתרון על אחר. פחו: ענין נמהרות וקלות הדעת כאיש אשר איננו מושל ברוחו, כמו אנשים רקים ופוחזים (שופטים ט' ד'), וכן בתלמוד ופחו יצרי עלי (גדרים ט' ע"ב) הוא קרוב לשורש חפו (רמב"ן) הוא שם דבר, ועומד כאן במקום שם התואר, על דרך כי מרי המה (יחזקאל ב' ז'), ושיעור הכתוב: אתה שאתה איש פחו כמים אל תותר. אל תותר: אל יהי לך יתרון; והיה לו לומר לא תותר, כי מילת לא נאמרת על הגדת העתיד, ומילת אל נאמרת כשהדיבור הוא דרך בקשה, או דרך עצה; וכאן מרוב כעסו עליו אמר כמתפלל (ולא כמתנבא), יהי רצון שלא יהיה לך יתרון. או הללת: מחרון אפו לא השלים מאמרו והפך פניו לצד אחר ואמר יצועי עלה יצועי: מה שמציעין תחת האדם, כל מה שאדם שוכב עליו, וכן ואציעא שאול הנך (תהלים קל"ט ח'), אם אשכב בשאול ויהיה שאול למצע תחת. אחים: שוים ודומים זה לזה יותר משאר אחים. בלי המס מכרותיהם: בימי געורי פירשתי מכרותיהם ענין התחננות, מלשון סורי: עיין אוהב גר עמוד קי"ב), ואחר כמה שנים מצאתי שכן כתב ג"כ קלעריקוס. ועתה רואה אנוכי שאין הפירוש הזה נכון, כי לפי מה שפירשתי למעלה (ל"ד י"ג) כשאמרו אל חמור ואל שכם ונתנו את בנותינו לכם, לא להרגם נתכוונו, אבל חשבו שלא יסכימו להימול; ונראין לי עתה דברי קצת קדמונים (פרקי ר' אליעזר פ' ל"ח, מדרש תנחומא א' פ' ויחי ט', היירובימוס) שפירשו מכרותיהם כלי זין, מל' יוגית וכן היא ג"כ דעת אחרים ואין ספק כי מלות רבות באו מלשון הקודש ללשון יוגית.

מלות

1. איך פרשנו מארי: "תותר"?
2. מנין לו שיצק כעס ואמר דבריו בתפילה ואיחולאים?
3. מה ההבדל בשימוש בין "לא" לבין "א"א"?
4. מה הוא מוסר בדבריו על: "אחים"?
5. לבסוף מה פירושו בצנין "מכרותיהם"?

* * *

ג. תועלויות להרלב"ג .
פרק מט' פסוק ד':

פחו כמים אל תותר בי ערית משכבי אביך ונר:

(ר"ג) אין ראוי לאדם שיפשה פעולותיו במהירות בזולת השתכלות אם ראוי שיפשו חלו הפעולות אם לא. הלא תראה מה שפשה ראובן מהפעל שהוא סביה סבה היומו בלמי מהיטב בפעולותיו והיומו עושה אותם במהירות בזולת השתכלות כמו שבאר לו יעקב כמו שאמר פחו כמים ונר:

יתר שאת ויתר עו: פחו כמים אל תותר בי ערית ונר:

(ר"ד) ראוי לאדם להרחיק הפעולות המנוגות לפי שכבר ימנעו ממנו טובות רבות הלא תראה כי ראובן בעבור שנסקט בזה הפעל נמנע ממנו היסרון סביה ראוי להיות נמן לו ונקט לחמו זה שכבר נתנה המלוכה ליהודה והבכורה ליוסף:

מלות

1. מה ראובן עשה, מה לא היה צריך לעשות ואיך הוא עשה זאת?
2. מה ולמה הפסיד ראובן עקב התנהגות לא הולמת?

* * *

ד. דד"ק .
פרק מט' פסוק ז':

(ז) אירור אפם, כל ארור הוא לשון חסרון הברכה כמו: וארותי את ברכותיכם (מלאכי ב, ב) וכן ארור אפם דרך תפלה שיחסר אפם כי עו הוא מלטובלו, וכפל הדבר במילות שונות לחזק הדבר. אחלקם ביעקב, שלא יהיו יחד, כי שמעון היתה נחלתו חלוקה, כי היה להם בתוך בני יהודה ולא היתה נחלתם כאחד, ולוי גם כן לא היה לו נחלה אלא מגרש הערים בכל שבט ושבת. ובתנחומא: אחלקם ביעקב. כ"ד אלפים נפלו משבט שמעון בדבר זמרי והיו אלמנותיהם כ"ד אלפים וחלקם ב' אלפים לכל שבט ושבת, וכל מי שמסבב על הפתחים הוא משבט שמעון, אמר הקב"ה אף לוי יהיה מסבב מה עשה, האכילו פרוסתו בגקיות ונתקיימה נבואת יעקב שנתן לו אחד מעשרה והוא מסבב על הגרנות ואומר תנו חלקי¹².

אלות

1. איך פרשנו מסביר "ארור" ומה הוא רוצה למנעו מללמוד כאן?
2. איך נתקיימה הנבואה בצנין: "אחלקם" אצל שמעון ואיך אצל לוי?
3. היש לך הסבר למה השוני?

* * *

ה. רש"ר הירש.

פרק מט' פסוק ז':

חשוב הדבר ביותר, שכאן, עם הנחת אבן הפינה של עם ישראל, מטילים קללה על כל התפרצות הפוגעת במוסר ומשפט, ולו גם נעשתה לטובת הכלל. סבורות המדינות והאומות, כי טובת הכלל מקדשת את הכל, ערמה ואלימות, שבחיי הפרט ענשם בוז ותליה, הרי — אם רק נעשו לטובתה המדומה של המדינה — יש לתת את שכרם משלם, בכתר אזרחי וזר דפנה. חוק המוסר כוחו יפה רק בחיי הפרט, ואילו מדיניות ודיפלומטיה מכירות רק בחוק האינטרסים. הנה צוואת היסוד של עם ישראל מטילה קללה על ערמה ואלימות שנעשו למען המסרה הצודקת ביותר של טובת הכלל, הרי היא מנציחה את התורה, כי גם בחיי הכלל ולמען הכלל יש לטהר — לא רק את המסרות — אלא גם את הדרכים והתחבולות.

אולם הוא מטיל קללה רק על אפם ועברתם. אין הקללה לא עליהם, ולא על עצם שאיפותיהם.

ארור אפם וגו': אל תהא ברכה באפם ועברתם, קללה תחול על רגונותם חסרת ההתחשבות. "אף" משרוש "אנף", קרוב ל"ענף", "ענב", "חנף". מיצי הגזע יוצאים אל "הענף", והם נעשים חיצוניים כולם בהתאספם ב"ענב". ה"חנף" אין תוכו כבדו, מעשיו הם חיצוניים ללא תוכן פנימי. "אנף": התעוררות נפשית שיצאה אל החוץ, ומבחינה חיצונית היא מתגלית בפניו וכדו'. "עברה" משרוש "עבר": הזעם העובר על גדותיו, היציאה מן הכלים, תוך איבוד גמור של יישוב הדעת. ("חמה": הזעם הרותח בלב). נמצא הפירוש: בגבור עליהם כעסם, הרי הוא עז, ואין לשכך אותו, ועברתם היא קשה, עקשנית, ואין להחליש אותה על-ידי תוכחה או התחשבות. לפיכך תחול על שניהם קללת ארור, יהיו "עריצים", עקרים, נטולי כוח פעולה, ואל יינתן לאפם לעשות תעמולה, ובהתאם לכך יהיה גם מעמדם באומה העתידה. אין הם ראויים להיות מנהיגים, יתר על כן, כמנהיגים הריהם מהחיים סכנה. בעוד ראובן לא היה עצמאי די הצורך, והוא חסר יציבות פנימית, הרי הכרת כוחם היתה לוהטת יותר מדי, ולמען טובת הכלל לא ידעה התחשבות.

אלות

1. התוכף להסביר איך פרשנו מבין את המושגים: ארור, עברה, חמה ואיך זה שייך לכאן?
2. מה היה חטאו של ראובן לצומת חטא שמעון ולוי?
3. "יש לטהר לא רק את המסרות" - אלא גם את הדרכים והתחבולות" התוכף להסביר?
4. פרשנו כי ללמדנו מוסר כי עם הצנין ציבור צלינו לנהוג במוסריות וביושר וקובץ זאת בניאוד למקובץ בין האומות, התוכף לשער מה ראה פרשנו לנגד צנינו?

* * *

ו. הכתב והקבלה.

פרק נ' פסוק יא':

לרשעים לשון חוגה והספד כונו שכינין לפרשו (טרויער), כ"ח לשון בלבלו וערוף הדעת, שאין דעתו של המתחנל מיושב עליו ואינו יודע מה לעשות (שערווירט), וכענין מנוכס, אלא שנוכס רוצה ללכת מנוכסו ואינו מוצא לו מוצא, ונחללות אינו מתחלל ללכת מעניו, בשכנר נעשה המעשה ואין להשיג, אלא שמתענותו מבלבלים ואין להם סדר הכווי, ולפי שכנינו שים חבל יש חוגה וכן להסך לכן זה חבל לשעמים נמוקס חוגה, כונו נהסך לחבל מחולנו, והסכחי חבלים לשון, חבל נענש חוגה לחוד וחבל לחוד, שהיון פעל חבל, והחבל פעל המתענה, ומשום כך זה לרוב נחשטעל ויחלבל על ננו, והחלבלו העם מחד, לסי שמתחלבל הוא מסכנר לעלמו זה הבלבלו, נשטעל מלייר לכניו תמיד וקרה שקרהו ונבלבל מתענותו עייני, כי אם לא יסר תמיד אם הדבר חיישך דעתי ויסרו לירוי לסדרם.

אלות

1. מהי הפרדתו של "אפ"?
2. מה ההבדל בין מוכה לאפ?
3. האפ בא תמיד אחרי המעשה, למה חשבו לו להסביר כך?
4. למה השורש הזה בא לרוב בצורת "התפעל"?
5. איך אדם מסיים את התאבלותו - לפי זה?

* * *